

AZ 1885-ÖS TÖRTÉNÉSZKONGRESSZUS ÉS A TÖRTÉNELEMTANÍTÁS

A magyar *történettudomány* múlt századbéli kutatója úgy gondolta: „Lehetetlen, hogy a . . . kiegyezés ne hatna vissza határozottan a történelmi tanulmányok szellemére és irányára. Keresni kell a fonalakat, melyek régtől fogva előkészítették ezen eredményt, és a történelem tényeitől és tanulságaitól várhatni a jelen megerősítését.”¹ Vagyis a magyar történettudomány előtt az a feladat állt, hogy igazolja történelmileg Magyarországnak a kiegyezés következtében létrejött új politikai helyzetét. Ebben az időben az európai burzsoá történetírás megváltozott. Bár anyagában, eszközeiben gazdagodott, mégis azért, hogy egyetlen ország érdekeit védte, „vaskos kötetei nem építettek hidakat, hanem inkább ékeket vertek a népek közé és mondanivalójukkal a nemzetek hatalmi törekvéseit szolgálták.”² Az 1885-ös magyar történészkongresszust a historiográfiaival foglalkozók igen fontosnak tartják, mert annak anyaga feleletet ad arra a kérdésre: „képes volt-e történettudományunk feladatának megfelelni, és vitáiból láthatjuk az elkövetkezendő évtizedek történetírásának útjait is.”³ A magyar történetírás — a német burzsoá történetírás hatására — az osztályérdekek s a nacionalista elfogultság következtében csatlakozott az európai fejlődés irányához.⁴

A dualizmus korának *történettánítását* meghatározta osztályjellege. Erre az időszakra is vonatkozik az a megállapítás, mely szerint a történet tanítása nemcsak az oktatás céljait szolgálja, „hanem rajta kívül álló érdekeket. Az államét — néha, de ritkábban — főleg pedig az osztályérdekeket. Még mindig abból a történelmi köztudatból merít, amely olyan krónikáirók munkáiból alakult ki, akik az uralkodó osztály tagjai, s ez osztály érdekeinek szempontjából nézték és magyarították az eseményeket.”⁵

Viszont ezek a krónikáirók a feudális uralkodó osztály szemszögéből vizsgálták az eseményeket s mint látni fogjuk, ez a szemlélet a múlt század nyolcvanas éveiben már nem felelt meg a magyar uralkodó osztályok érdekeinek. Ezért vetődik fel a kongresszuson olyan élesen a feudális szemléletű tankönyvek bírálata.

Már a kongresszus előtt is hangzottak el megjegyzések az érvényben levő tankönyvekkel szemben⁶ „. . . szárazak és unalmasak, . . . azoknak, a kiknek

¹ FLEGRER S.: A magyar történetírás története, Bp. 1877. 264—5. old.

² R. VÁRKONYI A.: Thaly Kálmán és történetírása, Bp. 1961. 224—25. o.

³ U. ott. 224. old.

⁴ U. ott. 226—27. old.

⁵ A *Hét* 1914. 127—28. lap, idézi BANNER J.: Márki Sándor emlékezete. Gyula, 1961. 28. old.

⁶ MANGOLD történelmi tankönyveinek bírálatára lásd SZÁNTÓ S. és SEBESTYÉN GY. cikkeit a *Magyar Tanügy* 1879. és 1883-as évfolyamaiból.

vannak szánva, a közlésre használt kidolgozási forma miatt érthetetlenek is, mert íróink . . . elfelejtik, hogy kikkel van dolguk. . . A legtöbb tankönyvünk azon igyekszik, hogy a történetírás összes eredményeit adatokban és eszmékben az ifjúság elé tálalja.”⁷ A források megismertetése is rosszul, pedagógiailag nagyon helytelenül történt. A tankönyvíró ismertette a krónikás életét, majd művéről bírálatot gyakorolt — szemelvények bemutatása nélkül!⁸

A tanítás sikere érdekében FAZEKAS SÁNDOR — kinek könyve igen értékes forrás a magyar történettanítás e korszakára — felvetette még a kongresszus előtt, hogy a fővárosi tanárok kezdjék meg egy történelmi olvasókönyv összeállítását. Ezt a helyes javaslatot a kongresszus is magáévá tette.

A *történeztankongresszus* megtartását a Magyar Történelmi Társulat 1885. febr. 5-i ülésén TAGANYI KÁROLY indítványára határozták el, hogy megvitassák „a történettudomány, történetoktatás, és történetnevelés elveit és alkalmazásának eszközeit.”⁹ Az április 2-án tartott választmányi ülés úgy döntött, hogy a kongresszus három osztályra tagozódva foglalkozzék a történelemmel, mint tudománnyal, neveléssel és tanítással. A harmadik osztály előadójának feladata a történelemtanítás módszereinek ismertetése az elemi-, közép- és felsőoktatás fokain.¹⁰ Még a február 5-i ülésen kinevezett előkészítő bizottság feliratot intézett a kultuszminiszterhez „hogy a történelem-oktatás megvitatásának kérdését eleve is ajánlja a történettanárok figyelmébe, kik közül különben is igen sokan máris társulatunk tagjai lévén, azok részvételét biztosan lehet várni.”¹¹

A *kongresszus* — figyelembe véve a tanítás befejeződésének idejét — július 3-án kezdte meg üléseit nagy érdeklődés mellett a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében.¹² A gyűlést IPOLYI ARNOLD nyitotta meg, utána a három osztály megalakult és az üléseken foglalkozott az előadók javaslataival.¹³

Az I. osztály¹⁴ a történelmi módszerrel, anyaggal és a segédtudományokkal foglalkozott. A II. osztály¹⁵ anyaga: hogyan lehet felkelteni a történelmi érzéket a közönségnél.

A történeztankongresszuson támadás kezdődött a pozitívizmus ellen,¹⁶ sőt LÁNCZY GYULA előadásában — a történelmi módszerről — kifejtette, hogy csak

⁷ FAZEKAS S.: A történelem tanítása a középtanodákban. Debrecen. 1883. 8. old.

⁸ *U. ott.* 32. old. FAZEKAS elrettentő példaként SZERÉMI GYÖRGY emlékiratának ismertetését közli, hol a tankönyvíró azt állítja „prózája. . . jámbor fecsegés“, de a következőkben „megbecsülhetetlen forrás“-nak nevezi. FAZEKAS felveti a kérdést: mit okozhat ki ebből az a tanuló, kinek alkalmá sem volt SZERÉMIT olvasnia?

⁹ LUKINICH I.: A Magyar Történelmi Társulat története. Bp. 1918. 64. old.

¹⁰ V. ö. *Századok* 1885. 371–73. old.

¹¹ *U. ott.* 171. old.

¹² *U. ott.* 621. old. és LUKINICH i. m. 65. old.

¹³ SZÁSZ KÁROLY javaslatára a három szakosztály egymás után tanácskozott, mivel a jelenlevőket mind a három szakosztálynak problémái érdekelték. V. ö. A Magyar Történelmi Congressus Naplója. *Századok*, 1885. 181. old.

¹⁴ PULSZKY FERENC elnöklete alatt működő I. osztály előadói THALLÓCZY LAJOS, FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ és LÁNCZY GYULA.

¹⁵ RÓMER FLÓRIS tartott előadást, SZÁSZ KÁROLY elnökölt. V. ö. a Magyar Történelmi társulat Congressusának Irományai. Szerk. SZILÁGYI SÁNDOR, *Századok*, 1885. VIII. füzet.

¹⁶ A történeztankongresszussal R. VÁRKONYI A. foglalkozott. Rámutatott, hogy a kortársaknak közeli még a Párizsi Kommün intő, figyelmeztető emléke. Idézi Trefort mondását: „A forradalom kultuszával szakítani kell, ha egészséges fejlődést akarunk”. V. ö. R. VÁRKONYI A. i. m. 226–29. old.

HUMBOLDT teljesen idealista történetfelfogása a legalkalmasabb arra, hogy a pozitívista iskolának elméleteit kellő értékükre redukálja s ezzel elültette a szellemtörténeti felfogás magvát.

1885. júl. 5-én KLAMARIK JÁNOS miniszteri osztálytanácsos elnöki megnyitó beszédével kezdődött a *III. szakosztály ülése*, melynek keretében MÁRKI SÁNDOR a népiskolai és középiskolai történettanítás, MARCZALI HENRIK pedig a történelmi felsőoktatás kérdéseit fejtegette.¹⁷

KLAMARIK bevezetőül hangsúlyozta¹⁸, mivel „... az általános műveltség iskoláinál a történelem tanítása a legnagyobb fontosságú. . . a lefolyt tanácskozások eredményeit mint becses anyagot” magával viszi, hogy az iskolák érdekében érvényesítse. Ez a körülmény komoly gyakorlati fontosságot, jelentőséget adott a történelemtanításról tanácskozó III. szakosztálynak.

A bevezetőben KLAMARIK fejtegette, hogy a tudomány a történelemtanítás régibb módjával, mely főleg a külső politikai eseményekkel foglalkozott részletesen — szakítani törekszik. Mit kíván ehelyett? „A népek, államok s az emberiség fejlődését kívánjuk látni.” Minderre azért van szükség, hogy „a jelen állapotok mennél világosabban álljanak előttünk.”¹⁹ Vagyis új szempontot kíván a történelemtanításban. A burzsoázia érdekében akarja látni az emberiség fejlődését „minden irányban, mindazon okokból, melyek az eredményeket létesítették.” S az eredmény pedig a polgári társadalom győzelme! Ennek láttatása érdekében fontos a tankönyveknél „a *legszükségesebbek megválasztása*” (KLAMARIK kiemélése!), hogy meglegyen mindaz „mi faktor volt az emberiség fejlődésében.”

KLAMARIK-nak ezek a kívánságai, mivel a feudalizmus még meglevő csökkenései ellen vette fel a küzdelmet, helyesek. Éppen úgy helyeselhetjük a tantárgyi koncentrációval kapcsolatos elgondolását.²⁰ Helyesen látta meg, hogy hibásak azok a tankönyvek, melyeknél a könyv kezdetén találjuk meg azt a szakfogalmat; melynek csak a könyv végén kell előfordulnia.²¹ Végül javasolta: foglalkozzon a kongresszus a szemléltetés kérdésével „mely annyira megkönnyíti a tanítást és tanulást.”

Az elnöki megnyitó után MÁRKI SÁNDOR, „a tanárok tanára”²² tartott vita-indító előadást a nép- és középiskolákban folyó történettanításról.

Beszédével csatlakozott KLAMARIK elgondolásához a feudális történetírás bírálatához.²³ Először röviden foglalkozott a *népiskolai történelemtanítással*.²⁴ Megállapította: az a helyes, ha a gyerek úgy kapja a történeti anyagot, hogy „kíváncsisága és többet tudni vágya felébresztessék.” Mivel a népiskolákban életrajzokon keresztül tanították a történelmet, ezért javasolta azoknak „a hazai történelem köréből” való kiválasztását. Helyes pedagógiai érzékére vall indoklása. Ha a magyar történelemből vesszük az anyagot, akkor „nemcsak az egyén,

¹⁷ Ez a dolgozat nem foglalkozik a felsőoktatás kérdéseivel.

¹⁸ A Magyar Történelmi Társulat Congressusának *Irományai. Századok*, 1885. 136. old.

¹⁹ *U. ott.* 137. old.

²⁰ „... Különösen az irodalmak a lehető legnagyobb támogatására legyenek a történelemnek, s ez megint az irodalmaknak.” *U. ott.*

²¹ V. ö. ezzel kapcsolatban MÁRKI előadásából a tankönyvek bírálatára vonatkozó részt.

²² MÁRKI SÁNDOR a századforduló előtti és utáni negyedszázad legtermékenyebb történetírója, számos tankönyvet is írt. BANNER szerint MÁRKI a századforduló korának „legnagyobb hatású tanára volt, aki még akkor is tanára maradt tanítványainak, amikor azok már maguk is a nevelésügy szolgálatában állottak. Így lett a tanárok tanára.” V. ö. BANNER i. m. 33. old.

²³ „Hol van tehát az megírva, hogy uralkodók, csaták stb. felsorolása a történelem, s hogy az csak vérfolyam?” *Irományok, Századok*, 1885. 145. old.

²⁴ *U. ott.* 141. old.

hanem a szülőföld is közelebb áll hozzá: . . . Innen már csak egy lépés van addig, hogy az embert mint a társadalom tagját, tehát, mint másokkal közösségre utalt lényt mutassa be.”²⁵

A minisztériumi utasítások előírták már ebben az időben Magyarországon a *tankönyvek* használatát. Az oktatás fontos tényezője a „jól írott vezérkönyv.” MÁRKI felvetette a kérdést: „vannak-e ilyen jól írott vezérkönyveink?” Szomorúan kellett megállapítania²⁶, hogy a népiskolai tankönyvekkel kapcsolatban sok kapkodás, melléfogás történt s ennek eredményeképpen „oly kevéssé sikerültek a tankönyvek, hogy egy JÓKAI MÓR nem tartotta magához méltatlan föladatnak oly általános használatra szánt kis kézikönyv megírását, mely mintegy példaképpen szolgáljon.” Viszont a JÓKAI-féle kísérlet sem sikerült igazán. A hibák részben onnan eredtek, hogy híres írónk nem rendelkezett kellő pedagógiai tapasztalattal. Mégis, mivel e könyvben „ott van a magyar történet szelleme — állapította meg MÁRKI — gondos átdolgozásától sokat várhatunk elemi történettanításunkra nézve.”²⁷

MÁRKI előadásának nagyobbik részében a *középiskolai történettanítással* foglalkozott. Lészögezte: nem feladat a tárgy kimerítése, csak annyit vegyünk a felgyülemlett hatalmas anyagból, ami elegendő a középiskolai oktatás céljára, vagyis az általános műveltség megadásához; esetleg előkészítés későbbi önálló munkásságra. Sikeres a történettanítás csak akkor lehet — fejtegette MÁRKI —²⁸ „. . . ha a világtörténelemben kellő súlyt fektettünk a hazai viszonyokra. . . ha tekintettel voltunk ama népekre, melyeknek története a miénknek háttérül s részben értelmezőjül szolgál; ha már hozzászoktattuk, mint kellett is hozzászoktatnunk a növendékeket, hogy az események okairól s következményeiről gondolkozzanak, hogy a közös vonásokat felismerjék s azok szerint csoportosítani tudjanak.”

A sikeres tanítást az érvényben levő tankönyvek azonban gátolták és ezért MÁRKI bírálta azokat.²⁹ Hivatkozott a miniszteri utasításra, mely helytelenítette „a mit a növendékek értelmi fejlettségének tekintetbe vétele nélkül és egyszersmind emlékezetök nagy megterhelésével igen elterjedt tankönyvek czélba vettek, midőn a történetírás összes eredményeit adatokban és eszmékben kivonatossan az ifjúság számára egybefoglalni törekednek.”³⁰ Az utasítások, valamint saját tanári gyakorlata alapján helytelenítette a tankönyvek módszerbeli fogyatékoságait. A MARCZALI által átdolgozott FREEMAN-féle világtörténet pl. először a történelem, állam stb. fogalmának tudományos meghatározásával vesződik. Jellemző a tankönyvekre az örökös ítéletmondás, túljózánság, a kritikai szellem.

²⁵ U. ott. Történet szemléletének korlátaira vall, hogy a népiskolai történelemben szereplő „egyének” szerinte „korszakalkotó emberek”.

²⁶ Századok, 1885. 150. o.

²⁷ U. ott. A népiskolában folyó életrajzos történelemtanítással kapcsolatban a vitában két hozzászólás történt. H. KISS KÁLMÁN javasolta bizottság létrehozását, mely kijelölné az életrajzokat, mert megtörténhétik „hogy felekezeti és nemzetiségi iskolákban olyan férfiak életrajzai taníttatnának, a kik nem valók a magyar történet keretébe. Nagyon vigyázni kell ezekre”. A másik felszólaló nem a nemzetiségek elleni uszításra használta a kongresszus nyilvánosságát, hanem tapasztalatai alapján arról számolt be, hogy az életrajzi módszerrel való történettanítás a népiskolákban nem érte el a kívánt célt. A felszólaló — BÁNYAI ÁRPÁD — állítását azzal magyarázta, hogy a tankönyv tele van évszámokkal s oly nehéz adatokkal, amit a tanuló nem emésztethet meg. Lásd u. ott. 190—191. old.

²⁸ U. ott. 147. old.

²⁹ „Tankönyveink jobbadán abban a boldogtalan hitben élnek, hogy a tanár helyett nekik kell beszélniök . . . Teljesen nélkülözhetetleneknek akarnak látszani, holott . . .” U. ott. 149. old.

³⁰ U. ott. 151. old.

„Míg a régebbiek elismerték a mondák, hagyományok létjogosultságát, addig az újabbak teljesen bírálatos alapon kívánnak haladni.”³¹

A tanítás sikerét a tankönyvek a *túlterheléssel* kapcsolatban is gátolják. A fogalmak halmozása haladásában akadályozza szükségtelenül a tanárt, mert ha a nevek, új és főléseges fogalmak ott vannak, „bajos rajtuk könnyedén átsiklani.” A helyzet súlyosságára jellemző — mondta MÁRKI — hogy egyik-másik tankönyvből egész ismerettár fejezetcímet lehetne összeállítani.

Pedagógiai hiányosságok is jellemzők, u. i. a tankönyvek a szó szoros értelmében nem tankönyvek. Nincsen meg a tanórák anyagának megfelelő felosztás sem. Baj van a tankönyvek szövegével, nyelvével is.³²

A tankönyvek kritikájánál felveti a legdöntőbb szempontot is. Feudális vagy polgári jellegű legyen-e az? A hibák alapvető oka MÁRKI szerint az, hogy „alig mérvény szakítani a megszokott, régi rendszerrel, a népek és eszmék fejlődésének történetét nem egyszer a királyok stb. biographiáival vétesztik össze.”³³

A tanítás sikerének érdekében a felsőbb osztályok számára — ahol a magyar történelmet források alapján tanították — javasolta „...nemzeti történelmi olvasókönyvet nálunk is jól össze lehetne szerkeszteni, a tantervben is előírt nevezetesebb kútfőkből vett szemelvényekkel.”³⁴ Javaslatával a vita résztvevői is foglalkoztak. FAZEKAS SÁNDOR a világtörténethez is szükségesnek tartotta *olvasókönyv* használatát. Közölte, hogy kísérletet tett a tankönyv tanítása mellett kútfők olvastatásával és azt tapasztalta, hogy azok jobban megragadták a tanulók figyelmét „mintegy kitérülhetetlenül emlékezetökbe vésődnek.”³⁵ Ezért szerinte szükséges lenne a világtörténelem egyes jellemzőbb szakaszaival kapcsolatos szemelvényeket magyar fordításban közölni a történelmi olvasókönyvben. MÁRKI azonnal csatlakozott FAZEKAS helyes indítványához. De ugyanakkor jelentkezett a hungarocentrikus szemlélet is, mely szerint szükséges, hogy a „világtörténelmi eseményekre az eddiginél nagyobb figyelem fordítassék.”³⁶

Előadásában MÁRKI foglalkozott a *tanítási óra lefolyásával*. Szerinte a tanárnak „az előadást mindig előkészület alapján, alak tekintetében is gonddal, tiszta, folyékony és választékos nyelven kell tartani, s a legkevésbé sem szabad a tankönyv commentálására szorítkozni.”³⁷ A *számonkérésre* vonatkozóan jó pedagógiai érzékkel állapította meg, hogy a tanulóktól összefüggő és értelmes feleletet kell kapni, mellékkérdésekkel ne zavarjuk meg a felelőt, illetve csak akkor, ha arról akarunk meggyőződni, nem egyoldalú-e tudása? Szükségesnek tartotta az óravégi *összefoglalásokat*. Mint mondotta, „a magyarázatot részint a figyelő s emlékező tehetség edzése, részint pedig a rögtönözve előadóképesség fokozása végett ismételtessük.”

³¹ „... A Névtelen Jegyzőnek tankönyveinkben szokásos bírálata s más hasonló, mielőtt nem olvastak tőle valamit, hidegen hagyja a tanulókat.” *U. ott.* 148. old. „... történelmi tankönyveink mégis egész kedvteléssel verik el a port Livius királytörténetén, hogy ne is beszéljünk Herodotusról, a kinek szövege csak a VIII. osztályban kerül ugyan elő, de lerántották már az V.-ikben. Egészen más az, ha a tanár utal egyes állítások tarthatatlan voltára, mint ha ugyanezt a tankönyvíró teszi. Középiskola nem egyetem. Liviusnak talán mégis csak meg kell előznie Mommsent!” *U. ott.* 152. old.

³² „... az előadás cziczoaitól azonban ép annyira szükség óvakodnia, mint kerülnie az elnyújtottságot.” *U. ott.* 153. old.

³³ *U. ott.* 152. old.

³⁴ *U. ott.* 147. old.

³⁵ FAZEKAS SÁNDOR hozzászólását lásd *u. ott.* 191. old.

³⁶ MÓRITZ GYULA hozzászólása. *U. ott.*

³⁷ *U. ott.* 148. old.

Nagy fontosságot tulajdonított a szemléltetéssel kapcsolatos tényezőknek. Örvendetes jelenséggént üdvözölte, hogy az új kiadású tankönyvekben mind több rajz és térképmelléklet, valamint ábra található. Hangoztatta, hogy a tanár s a tankönyv feladatán más taneszközök beszerzésével kellene könnyíteni.³⁸ Főleg a történelmi térképek használatát nevezte fontosnak. Az egyetemes történetnél lehet használni német térképeket, de nagy szégyennek tartotta, hogy „nincs atlasz, mely Magyarország történetének kb. 6 évre terjedő tanításában minden magyarátnál többet érő szemléltető képet adjon.” E hiánynak egyetlen megoldása lehet MÁRKI szerint. Mivel az Akadémia kiküldött egy térképészeti bizottságot, annak munkáját sürgetni kellene és ki kellene dolgoztatni „a hazánk legfontosabb korszakaira vonatkozó térképeket, mert míg ez nem történik, szemléltetésünk egyik legfontosabb eszköztől marad megfosztva a magyar históriai oktatásunk.” A jó történelmi térképeken kívül szükségessé tartotta a sikeres történelemtanításhoz a rajzatlásokat, múzeumokat, történelmi olvasókönyveket, helyesen berendezett ifjúsági könyvtárakat. Csak ha ezek megvannak, akkor segítették elő a tanár munkáját és a tankönyvek felhasználását.

Végül az oktatás folyamatában szükségesnek jelölte meg az *összefoglaló órákat*. „Nagyobb korszakok végén a tanár a növendékek hozzájárulásával tegyen összehasonlításokat alkotmányok, intézmények, műveltségi viszonyok, jellemek stb. közt.” Ilyenkor nem kell megkövetelni a tanulóktól minden szükséges részletet „csak annyit követeljük tőle, hogy ítéletmondása ezekből a legszükségesebbeket válogassa ki.”³⁹

Előadásának végén MÁRKI közölte *indítványait*. Ezekben summázta a kongresszus javaslatait a „tanügyi kormányzat” felé. Javasolta, hogy a középiskolákban fektessenek nagyobb súlyt a magyar történelem tanítására. Fontosként jelölte meg a történelmi olvasókönyvek bevezetését. Harmadik indítványát — Magyarország történelmi atlaszának elkészítését — a kongresszus rövid vita után sürgősnek nyilvánítva fogadta el. Végül kívánta, hogy „a történelmi tanszereknek minden intézetben való kiegészítését a tanügyi kormány szigorúan rendelje el.”⁴⁰

S mindezek után milyen lehet az oktató-nevelő munka *eredménye*? Erre a választ MÁRKI a következőkben — történetsszemléletének pozitív és negatív vonásait tükrözve — így fejtette ki: „A világot mozgató eszméknek, viszonyoknak egymásra hatását ily kisebb nép történetében is fölismérve, másrészt pedig becsülni tanulva a nemzetnek tetterejét és életrevalóságát, szép öszhangzatba jön a tanulónak az emberiség iránt teljesen kifejlett érzéke a hazafias érzülettel s buzgó magyar marad a nélkül, hogy elszigetelné magát külnépektől, a mi ma már a tudományok és ösmeretek nagy köztársaságában, úgy se volna gyakorlati dolog.”⁴¹

A történetsszinkongresszus 1885 július 6-án befejezte munkáját, de a történelemtanítással kapcsolatban felvetődött problémák nem oldódtak meg. Tulajdonképpen a KÁRMÁN-féle Utasítások megjelenésével⁴² kezdődött a történettannal kapcsolatos vita.⁴³ Elhangzott olyan vélemény is, mely szerint az Utasítások

³⁸ U. ott. 153. old.

³⁹ U. ott. 148. old.

⁴⁰ U. ott. 189. old.

⁴¹ U. ott. 147. old.

⁴² V. ö. FELKAI L.: Adalékok Kármán Mór oktatástanához. *Tanulmányok a magyar nevelés történetéből*. Bp. 1957.

⁴³ Lásd a *Magyar Tanügyben 1874—1883 között* megjelent cikkeket.

tervezetének legszerencsétlenebb része a történetoktatásról szóló fejezet. A történész kongresszus mindenképpen hasznos volt, mert alkalom adódott az eszmék tisztázására. Ami a MÁRKI-féle indítványokat illeti, azok részben megvalósultak, vagy a továbbiakban is megbeszélések, viták tárgyát alkották.⁴⁴

A történelmi *olvasókönyvek* szükségességét MÁRKI hiába hangoztatta a kongresszuson. KÁRMÁN MÓR ugyan maga is kívánta, hogy a tanuló kapjon történelmi olvasmányt, de anthológiát nem akart.⁴⁵ A polgári közoktatásra jellemző, hogy ezzel kapcsolatban 17 év múlva MÁRKI SÁNDOR a következőket volt kénytelen leírni: „Iskoláinknak valami olyasra van szükségük, a melyet 1885-ben a magyar történelmi kongresszus sürgetett; t. i. az egyetemes és a magyar történetet egyaránt felölelő olvasókönyvre.”⁴⁶

Nem jellemezte a gyors elintézés a történelmi *atlaszok* elkészítését sem, pedig a kongresszus ezt az indítványt sürgősként fogadta el. A minisztériumban KLAMARIK elnökletével tartott értekezlet 1891. jan. 30-án — tehát hat év múlva! — tárgyalta a történelmi falitérképek ügyét.⁴⁷ A KOGUTOWICZ MANÓ által vezetett Földrajzi Intézet ugyan elkészítette a történelmi atlaszokat, falitérképeket, de 1902-ben „aránylag még mindig csak kevés helyen, szórványosan használják a történelmi kéziatlaszokat”, kellett megállapítania MÁRKINAK.⁴⁸

Összefoglalva az eddigieket, megállapíthatjuk, hogy az 1885-ös történész-kongresszus tényleg alkalmat nyújtott az eszmék tisztázására. Az Utasítások megvitatása során születtek jó, a történettanítás ügyét előre vívő javaslatok, de a polgári történetoktatás viszonyai ezen problémák gyökeres és sikeres megoldását nem tették lehetővé. Tulajdonképpen időszerűvé az 1885-ös történész-kongresszussal kapcsolatos javaslatot éppen ez a körülmény tette; hiszen a KLAMARIK és MÁRKI által javasolt helyes elgondolások teljes megvalósítására csak a szocialista pedagógia képes az iskolareformnak a történettanítás terén történő végrehajtásával.

Миклош Манн:

КОНГРЕСС ИСТОРИКОВ В 1885 Г. И ПРЕПОДАВАНИЕ ИСТОРИИ

Автор обобщает те прогрессивные решения, которые были приняты конгрессом историков в 1885 г. с целью улучшения преподавания истории в то время. Решения касаются учебной программы, необходимости издания хрестоматий по истории, осуществления применения наглядных средств обучения (источников, исторического атласа), внушения симпатии к занятиям по истории.

Miklós Mann:

THE CONGRESS OF HISTORIANS IN 1885, AND TEACHING HISTORY

The author sums up the decisions pointing forward, passed at the congress of historians in 1885 in the interest of an improvement of teaching history at that time. The decisions concern the curriculum, the textbooks, the necessity of publishing readers in history, the realization of demonstration (sources, atlas for history), stopping overexertion, getting pupils to like pursuing history.

⁴⁴ Így pl. még 1890-ben is szükségesnek mutatkozott a középiskolai történettanítás céljának világos leszögezése: „Történelmi műveltség és nem adathalmaz szerzése a középiskolai történettanítás célja.” *Közöny*, 1890. 121. old.

⁴⁵ MÁRKI S.: *Történettanítás*. Bp. 1902. 82. old.

⁴⁶ *U. ott.* 84. old.

⁴⁷ *U. ott.* 92. old.

⁴⁸ *U. ott.* 94. old.